

اوم

اے رحمت حق کر شد بہ مائاری
در اریم سر نیاز خم کجکوت
اے نور کہ کرد خامہ گلناری
در شکر سپاس بر دور بالی

شبی شبی شبی شبی

انامہ البشر

شبی شبی شبی شبی

✓

مصنف

ناچیز کجکوت پر کاش کینہی نیکو اگونڈہ او دہم
عابری کردک از دہریا بد برتری
زیر خال چشم ماند عالم نیلوفری
کاشف از حقیقت کرد چندے پیری
۱۹۳۵ ←

باہتمام لالہ خیراتی لال گنگا پریس کانپور میں چھپا

۱۹۳۶ء

جلد حقوق محفوظ

دیباچہ

چھپو چھپو چھپو چھپو چھپو چھپو

گر بیچم و در بیچ چو خاکستریا بلبل حسن
خاکم و لے آں خاک کہ شد فرش وطن را

من بچہاں در بیچ کہ نہ دعوائے سخن وانی و نہ دعوائے علم نیز اشتراک عمل کہ برائے لب کشائی
یہ سخن آرائی بچیاں کہ در کتاب ہذا تحریر شدہ کمال ضرورت و اہم اگرچہ نسخہ ہذا اور ۱۹۰۲ء
مکتوب گشتہ دے تا دم چوں۔ از سرستہ بہ سپردگی صندوق بود جرات کجا کہ بر دل آرم البتہ
سقا بیچ کر دم کہ کلام ہذا نیز اصلاح آمدہ قابل اشاعت گرد والا بہ ہر کجا رفتہ یا یوسا و بے
نیا۔ رام واپس شدم پر و فسران کیننگ کالج کھنڈ کرچین کالج کانپور اور انجام میونسٹریل کالج الہ آباد و جمعی
نستند و پیشش پار آور نہ شد اکثر اوقات نسخہ ہم باز نہ آمد و مولانا ہاسے مذکور بیچ اتفقا
کر نہ نسخہ ہذا زوال آباد و در ۱۹۱۶ء بہ ایس اعتراض واپس شد کہ تخلص بہ زبان سنسکرت در
کتب فارسی زیبا نئی نماید ماسوائے ایس بیچ اصلاح میسر نہ شد در ۱۹۲۲ء دوستے از الہ آباد مطلع
کرد کہ چند یاران سرپل بہ کوشش جمعی اشتیاق از نسخہ ہذا گرفتہ مہر و اندک ڈرامہ در زبان
فارسی بہ نویسندہ اگر ایس نسخہ فی الفور اشاعت نہ یافت اعتراف جدت از دست من رفتہ خواہد شد
دے بند دوست ہم کافی نہ بود کہ جرات رو بہ نماید مام بہ جتوی اصلاحش ماندم آخرش از این موکو
یا یوس گشتہ ہم بچیاں کہ بہت امروز ہدیہ ناظرین سکیم نسبت تخلص اشارتاً کافی نہت کہ اگر دو برمن
در زمانہ سلف مقبول گشت "بھگوت" ہم ممتاد خواہد شد انظار شاہے کتاب ہذا مختصراً قابل گذارش
است حالانکہ استعداد فارسی کمال کتر بود و لے و لولہ دانیکر شد کہ ایران اگرچہ در میدان نظم
گوئے سبقت بر ہمہ مہران بردہ ایک تا دم بیچ شکسپیر یا کالیڈاس پیدا کردہ چنانچہ چو جائے
لطف دست بودے اگر یک طفل ہندی ایس خامی را تکیل دادے قادر مطلق جرات دارہ

تفصیل حوالہ چاکہ از اساتذہ ائمی کرام ویریں کتاب داوم

۱۰۰۰

- ۱- شعر بیابا کہ زندہ نام بلیم رسیدہ جام پس از آنکہ من نہ نام بہ چہ کار خوی آمد
- ۲- " مراد ویت اندر دل گر گویم زبان سوزد و گرم در شمع ترسم کہ مغز استخوان سوزد
- ۳- معنی صبر تلخ است ولیکن بر شیریں دارد
- ۴- شعر خلاف راے سلطان راے جستن بخون خوش باید دست شستن
- ۵- " راستی موجب رفائے خداست کس ندیدم کہ گم شداد رہے راست
- ۶- " چو با حبیب بینی و بادہ بیسانی بیاد آکر حریفان بادہ پیارا
- ۷- " دل بیت آور کہ حج اکبر است از ہزاراں کعبہ یکدل بہتر است
- ۸- " اگر ہر سوئے تن باشد تہ باسنے نہ حرف از شکر یہ گرد و بیانی
- ۹- معنی در کار غیر حاجت پیچ استخارہ نیست
- ۱۰- شعر شکلی نیست کہ آسان نشود مرد باید کہ ہر آسان نشود
- ۱۱- قول بہت مرداں و مدد خدا
- ۱۲- شعر من زیاراں چشم یاری داشتتم خود غلط بودا پنہ من پنداشتتم
- ۱۳- معنی این کار از تو آید و مرداں چنین کنند
- ۱۴- " بیابا و فرود آ کہ خانہ خانہ تست

اشتمائے فعل بد	مراد از	۱۰۔ خادومہ طوائف
کشادہ دستی برائے فعل بد	"	۱۱۔ خزانہ دار
ہوس	"	۱۲۔ ساقی
وہم و وسوس	"	۱۳۔ مرزا عالم
طبائعی فتنہ پرداز	"	۱۴۔ شرابی
صدرا ہوش کہ انگشتان حقیقت	"	۱۵۔ چوبیدار
حسن و قبح کہ ہر کس کم و بیش میدارد	"	۱۶۔ راسگران وغیرہ

مکرر ایکہ دیباچہ تہا بہ تاریخ ۲۸ جنوری ۱۹۳۳ء مرقوم گشتہ و در این نہنگام امداد بہ صحت و درستی نسخہ بڑا کہ از جناب بابو نیواری لال صاحب بی۔ اے۔ ایل۔ ایل۔ بی یافتہ ام و ایم موجب اظہار شکر یہ وسپاس خواہد ماند۔ حق این است کہ عنایات و جانفشانی بر اورم مہت بستہ کہ جرات اشاعت ہی نمایم۔

در نہ من آنم کہ من دانم

ہاں عاجز کلمہ تراشش ناچیز

بھگوت پرکاش

یکم۔ نومبر ۱۹۳۳ء

و این کار و شوق از گذار از مدد کریم کار ساز سرانجام یافت اختراع سرود های جدیدترین که تماشای
گناه مانع و بار همد اچھا کرده اند قدرے کار و شوق بود الا رحمت الہی از فیض نانتنا ہی ہایں
طریق قادر کردہ کہ نیز این مرحدہ عظیم بہ آسانی عبور گشت امید کہ استادان فن موسیقی غامبیار را
زود گذشت کردہ از قبولیت سر فراز خواہند کرد اگر چه را تم سچیاں از بی بقباعتی خود کمال و آ
این محبت صداقت را اکنون از جزوان ادب بروں آوردہ چیکش تبصرہ پروانان میکند
و امید و ایقود عنایت است نشویند اگر چه بہ لباس تماشای بلوس گشتہ مگردا مسل پیرا نیت
دینگر کہ از جوہر معرفت و جوہر حقیقت مخلص دانجامہ السانیت تا بہ د امان ارو حانیت
مقطع و محلی بشریت را ایں طور اظہار دادہ کہ یہ ہر شیب و فراز کہ انسان میکند رو بہ شہان
بعیثت آخرا انجام مشاہدہ کردہ متنبہ شود و از کردار بد احتر از کردہ بہ نیکو کاری انگیزد و انکشا
حقیقت کا حقہ یافتہ بہ دعائے جیب حقیقی موصول گشتہ راحت جادو انی یا بد چسبانہ

مراد از اجاب تماشای چو ذیل است

انسان	مراد از	۱۔ بادشاہ
روح	"	۲۔ شاہزادہ
عقل	"	۳۔ دانشمند
ضمیر	"	۴۔ دوست صادق
نفس	"	۵۔ دوست کاذب
علوہیت کہ ہر فرد بشر درون خود میدارد	"	۶۔ شاہزادی
الا از خود فراموشی از و غافل باشد	"	۷۔ خواص شاہزادی
راستی	"	۸۔ وقت زرد (طوائف)
بدی	"	۹۔ ماورطوائف
اشتیاق	"	

آبدردش غیبت ہوتا نذکے خوش بھگوت مدام نعرہ حق پر اثر تو تم
 شاہ۔ اے پروردگار جہان پرور۔ تو مرا چراغی پر گاہ گیارہ از دیدہ وری باز داری و
 پرچہ پرچہ کا لبد بہ بے پردائے بچاک سپاری آہ الہی پسرم و درد ام خرابات
 خواب و خستہ و ظہر شد بر تقوہ و پارسانی من بر جستہ۔ یا اللہ چہ تدبیر بکار آرم کہ
 پسرم پاک چون آتش بیاید بکرم۔ آہ کسے نیست کہ جد و جہد ساختہ اور انہ این
 حرکت مذموم باز دارد۔ و از ورطہ ہرزہ کاری بدر آرد آفت بلیم رسیدہ جانم تو
 بیا کہ زندہ مانم۔ پس از آنکہ من نام بچہ کار خواہی آمد۔

دانشمند۔ اے شہزادہ دولتدار۔ چہ جو اینقدر پریشانی۔ گریہ زبانی و کوفت نہانی پر از بغضانی
 طفل اینقدر سرگردانی بفضیل خالق دو جہاں و مالک کون و مکان این کار کہ
 پس دشوار گویند خدایم کمترین بہ انداد عقل دور بین انجام خواہند داد و گوے
 سعادت از میدان صداقت خواہند برو۔ گویند بہر جا کہ تریاق ہم رسید
 مریض نہ مرد۔

شاہ۔ مر جہا مر جہا۔ این کار اند تو آید و مرداں چسپ کنند۔ من بسبار از قطرہ جان بخش
 زندہ ساختی دل نا آئید را بہ امید پر داختی۔ برو۔ برو و بکوش و شوق شراب خانہ
 خواب از دل پسرم بہ فراموشی و بیار اینک بہ ثبات عقل و ہوش و دسترس
 بہ دوش۔ آہ نمی دانی کہ تمنائے خاطر م بودہ کہ اگر شاہزادہ داشتے اوصاف
 و فضائل ستودہ عقیدہ ملکہ زاہدہ کہ اوصاف حمیدہ و فضائل پسندیدہ دارد
 ممکن بودے و مایہ نوسی یہ این طور تیغ نہ نمودے۔

دانشمند۔ اے شاہ شاہاں ترا اقبال در دولت فراواں۔ قدرے صہر شیریں خواہند داد
 تا نگوی کہ بنیاد بہ آب نہاد۔ اکنون میروم تا کہ بہ سر برابہ کاری نشائے عالی دوم
 رفتن دانشمند

باب اول

منظر اول

قصر شاہ } موجود۔ شاہ۔ دانشمند۔ راشگر

راشگر۔ سرود۔ حمد الہی

سردار جہاں۔ انوار کماں۔ دادار جہاں۔ دو اربتاں۔ اکرام کناں۔ اکرم۔ واور

خلاق ترا۔ صد حمد و ثنا۔ از دین و دنیا۔ ذریعہ و غنا۔ در بہت و فنا۔ غرب و خاور

انیک بسیرایم حمد صنم۔ وز لحن نوایم ایں سرگم

سارے گاگا پادانی۔ الحمد سرودے یزدانی

از جان و دل۔ اظہار کنم۔ پیش تو حبیب ماہم

نکاح کیس۔ بنان جنیں۔ خطاط جیں۔ رزاق ہیں۔ آفاق بریں۔ کرم باور

راشگر۔ سرود۔ در مدح شاہ

شاہ شاہا۔ تو شاہ مدام باش باش

گیتی بسیر آمدہ در دور خویشین

آد فرود تا کہ وہد بوسہ ورت

شاہ خنک کند نہ سرش پاش پاش

شاہ۔ سرود۔ غزل۔ در حمد الہی

دایم ز تم الہی دم تو اگر ز تم

یارب دم ہواے تو شام و سحر ز تم

یا ہم نہ بے رضاے تو گور و ز پر ز تم

اتار خوشہ دار و اغصیان بارور

بر شگ معرفت بہ سر و چشم سر ز تم

قید صلات صوم کشیدم بعد رضا

دل را بہ خیر تو بہ طور شر ز تم

چوں داتہ پسند کم جاں پسند تو

دوست صادق - باد الہا - این خود رنگی - این دست ادبیاں شستگی - غایبجاہا - ہرگاہ کہ بتقاعد
 اولیٰ ذویدین کار خرد منداں است - زبان بہ زبانہ پسر دن - بنگب از دنداں
 شکستن - انگشت بہ وہاں مار داند نییاد بر آب انداختن و اسن باد از مقرر
 شکافتن پارچہ اذتار عنکبوت بافتن - دولت بکوی مذلت در بافتن و بہ شراب
 خانہ بستر بافتن کار ہنرمنداں نیست (دانشمند خود بخود گوید سبحان اللہ سبحان اللہ
 چہ خوش گفتہ و در ہائے تایاب سفتہ) علی ہذا صحبت او باش دوستی از عیاش
 در پاداش کاری آرد و گردش شراب دورہ سے تاب پیشانی بہ بد عنوانی خار و
 مائل از دوسرے کار ندارد - غافل.....

شاہزادہ - خارش نمک حرام بجا انجام خاموش و گیر ناخن عقل و ہوش - نمی دانی بہ کہ سخن
 رانی زرد و کوب کردن) دور دور دور اسے بیودہ مغرور -

بہ بروں آمدن دانشمند و بازداشتن از زد و کوب
 دانشمند - عالم پناہ عالی دستگاہ خادم تادم را کافی بہ منرار سائیدہ - اکتوں دست
 بردارید و از خون ناحق باز آئید - بلا شک گستاخی کردہ منرا ہم کافی برودہ اکتوں...
 شاہزادہ - اگر ساقی ہستی باقی بیدہ - و گرنہ راہ خود گرفتہ رفتہ رفتہ برود حجت از
 شدت بوجو -

بہ رسیدن دوست صادق

دانشمند - برحق بندگان عالی برحق - بشیند - طبع مبارک کدر مکنید - سرود - غزل
 جام شراب لعل نمط لالہ قام بود دل پاش شد بہ قطرہ کہ چو شیشہ خاک بود
 درستی یک پیالہ بفرم نہ شمار کرد گفتہ کہ مغفرت ہمہ کاسے دو گام بود
 آن منچہ بعشورہ جادوگری خسرو ہر مقصد و دود بیدہ کہ در صبح و شام بود
 خواہی اگر چہ جام بنوشی - بیا - بیا اک قبح نوش کن کہ بہ ہر احترام بود

منظر دویم ششم نشین شاهزاده

{ موجود شاهزاده دوست صاخر

شاهزاده - سرود - غزل

که تا چون رندستانه مکانم الامکان باشد	و فیر شوق می جوید شراب ارغواں باشد
خارج جام احراف چنان آتش نشان باشد	سرور باد و پیانی زمینارنگت سان شو
که ساقی یکت بان نوشم کالم کامرا باشد	بیاننگ بدو پرتاشط بعد اد جام را
که تا هنگام مینوشی نه حائل دریاں باشد	بیک خوان بکو تر وقت کردم عز و دولت را
که ایم سرور داکراے بر پیر جوان باشد	خرابات اکنون خانه خانه سرکار میگشته
گهی ساقی نه در این بیخ اکنون این آنگ باشد	بره باد و بیاهنگوت سرودم بین زورفته

ایضا

ساقیا کجا ای که دیدار نمی نمائی آه این کج ادائی بمن سودا من خوب نیست شیوه عشوه
 گری در دورجهال نمائی مرا مرغوب نیست - شراب هائے بوقلمون - خم هائے پرتو رینا
 هائے گلگون - صبو هائے میگوں - از خرابات همچو چشمه حیوں بیار - و مرادم بر آری بفرجه اشاره
 کن که بیک کوزه آجوزه عالم نماید و بمن موگزرک پوزه بیاید آه - خام زورفته - عجب نام
 بدل رسته - بیک قطره گلگونی شسته - از سرور سرور و پیوسته سازد و مرابے نیاز نه پرازد
 ات - شعلها و جگر مشتعل - دل از درد و بیقراری مضمحل - بچه گاه خواهد آمد - چه قدر کم
 نوشتار - بیا بیا که زنده مانم - به بیم رسیده جانم - پس از آنکه من نه مانم بچه کار
 خواهی آمد -

{ آمدن دانشمند و پروده دیدن احوال شاهزاده -

بے پروا گریز توں میں باوجود تعاقب
داروئے پاک ترش کہ چہرے حرم پر بود
بر او تو ترشون شاہزادہ بر این پس در دستش

شاید غزل سرود

زایکے سقیمہ ترا ہم ز کام بود
کو صاحب فرخ چنان بولگام بود
ورای خویش گریز و اسن ٹوپیڈ
ان دوست و ستارہ کلام بود
با آفتاب رو تائی کے کرد
جا آتش ابد تاب پتوہ نام بود
پھلکرت نوش باوہ سرستی بھیج
ہر جہتہ اشاکہ دور گزات نام بود

در رشتہ شاہزادہ

غزل شہدہ۔ افسوس صد افسوس چنان سرست است کہ بہت پست است چنان مائل و
چہیں قابل کہ نکتہ نکتہ بغیبہ و از وہتہ شہدہ کلام نشینہ۔ خیر ویدہ خواہ شدہ آگنوں
بر دم کہ تدبیر دیگر گنم۔

رفتن وانشند

منظر سوم

فرود گاہ } موجود ملکہ و خواص

ملکہ سرو و غزل

دل ایل جینے بودہ کہ گلزارے
لیکن بہ ناز و غم نہرہ و آمدہ لگاتے
اندیشہائے خاطر وہم و گمان گشتہ
بودہ کہ بارغ تادم شد رافع کو ہمارے
ہر آنکہ بحر شیریں پنداشتہم بہ روزے
چوں نر و تر رسیدم دیدم سرب ارے
لیکن شد ز خاطر اندوہ شد فراوان
ہر آنکہ نور بودہ گشتہ پدید نارے
دست سخا نظم آغ از کرد اینک
ما مبتلائے گردش گشتیم آن شکارے

نہ آید۔ شاید کہ ز نام وحشت بدست تنگ تنگ داشته از چاکبک و انگلی این
 رہوار را مقصد یہ جاوہ رکستی و اید و بجائے مصروفیت غم و الم ادا و این
 حقیر فقیر از دعائے شبانہ روز بکنید امید کہ در اجابت و اگشتہ بار یابی
 یا بید و روز سرت و شب انبساط بہ بنید۔ اسے در شاہ ہوار یا دوار۔ ۴۔
 صریح است و لیکن بر شیریں و ارد۔

ملکہ اسے بزرگ محترم الیہ صبح فرمودی از بے بھری پیچ بدست نہ آید بجز بے سودی
 و لے اقبال کردی کہ صبر چیز ایست تلخ و حصول تلخی کرا مقبول۔ مرغ زیرک
 چوں بدام افتاد جملہ عقل و خرد شدہ برباد۔ روح در نفس عنصری از بار بار لوسی
 ہچمال رزاں و ترساں کہ عندیہ زار در نفس از غمی از فراق گل و گلزار
 نالان و گریاں۔ اہا براے تحفظ جان و ایمان از این در طہ ہلاکت و عصیان
 بجز آنکہ مصروف و عابد رگاہ باری تعالیٰ بہ بنوم۔ غلابے دیگر نہ بینم۔ شاید کہ
 تیر بدت مراد دوسار شود و دعا در اجابت و آیا بد۔

دانشمند شہاباش ملکہ عالم شہاباش۔
 شیکلے نیست کہ آساں نشود فریاد بہ کہ حراساں نشود
 حالایہ دم کہ تدبیر افاقہ شہاباش۔
 لے رفتن و دانشمند

ملکہ۔ سرود۔ غزل

اے خالقِ ارض و سماں گویا سنے کن نیکیاں توئی
 لوح و قلم تحریر آں سجاں توئی سجاں توئی
 خلاقِ انیس و جاں توئی بنان بجز و کال توئی
 داور توئی قادر توئی تاب و تواں اسکاں توئی

آید کہ اکنون در بان دل درو مندت ہم خواہند رسید۔

ملکہ آہ۔ اسے ننگار۔ دل درو مند واسے انیس خاطر مستمند مذاق از سوختہ و برشتہ
ذائق مکن۔ بہ چہ کار خواہد آمد این سوآن رکن

خواص حاشا۔ مجال کہ لب بہ مذاق کشاید مقام۔ ملکہ عالم ملاحظہ کنید ہیں سو آید اک بزرگ
مخرم بہ بنید

{ داخلہ دانشمند۔ دیدن احوال ملکہ و گفتن

دانشمند اعظمت اللہ۔ ملکہ عالم۔ میں چہ احوال است کہ موہائے سر پر آگندہ و چارہ خاک
انگندہ واری از معروف ہستی بہ آشکارا۔ اگر اہل ہوش و خرد بچپاں زار خواہند شد
تجف و ضیعت گشتہ بہ شمشاد چار۔ خواہند شد۔ اسے و تفریک اختر صبر است
شایان شان تونہ کہ این احوال گوئو۔

ملکہ راست گفتی۔ اسے پیر و زار است گفتی۔ دے۔ سر و غزل۔

کہ از مچوں شمع سوزاں بقور تار این چاہے
تجیر میکنم یارب فلک کوہ چناں گردش
چو مضمون کا کئے گشتہ چو عشق ہر دم کرم
بہا اکنون ز دام زلف یا قید یس آم کن

دل در پہلوم لرزد بد۔ اگر آہے
کہ جاے سرفروزیدن بہ جس تار شد ماہے
چناں در دام افتادہ شد رام این گاہے
کہ گشتہ تنگ از جام شدہ لانہ چناں کاہے

بکن بجلوت جبین سالی بد رگاہ خدا اکنون

کہ سوئے باب مقبولی ہیں است وہیں راہے

دانشمند در این چہ شک ملکہ عالم میں چہ شک۔ ولتر۔ خوب مید انم عنایات شاہد

دایب محبت یکسو و امنیگر۔ و حزن و ملال از نا عاقبت اندیشیہا سے شاہزادہ

دیگر سو گلو کہ۔ مگر اسے ملکہ یگانہ سمور از فراست فرزائے۔ بسر و تحمل از دست و ادن

و لغاتہا سے عقل بہ باد نماندن از صاحب طریقت و راہب حقیقت پسندی

دوست کا ذہن۔ شاہزادہ والا تبار۔ اُن ہمدرد خشاں اُن نگار است کہ ہر اہل دل
 بچو بچو، اُسے ایک دید بقرار است۔ و چشمے لمحے کہ بہد ہوش اقدمرد یک
 چشم پیشانی نہ تا پان لہسن یافتہ ہوش و عواس گم کند۔ بیان خوبی اُن ماہوش
 از حیلہ اسکان بروں۔ حقا کہ زبان عدو ہان بوسہ نطق داد و خط لطافت
 خیالی اُن پر مجال یابد بروں۔

شاہزادہ (قہر زوہ) ہمہ شک پہ شک۔ در ایں پہ شک (تمہاے دیگر) ہماں
 قدر سہل غراشتی کردی دے نام زانی ہم نگفتی کہ اُن چیت ہستی۔ غاموش
 غاموش اسے از خود فراموش۔

دوست کا ذہن۔ اے شاہ فرزانہ ہزبر بگاتہ۔ قصور معاف اُن پریزاد قاف میگویند
 و سلاطین جمیہ کجگلاہ ہم شبانہ روز بھویند۔ در اصطلاح عام اوسیمبر را
 دخت در موسم کند۔ ولذت شربت و مالش از لطافت دخت زبیر ہما
 بہتر دانند۔ پیشتر ازیں کہ بندگان عالی بچو زمایند و بہ طعن و تشنیع در آیند
 شاہزادہ کند تا انکشاف حقیقت یافتہ فرسند شوند۔

شاہزادہ۔ آہ پیہ دلولہ بدلی ما انداختی۔ و بہرہ شوق و اشتیاق مرا پر داختی۔ اگر
 دوست صادق ہستی بگذار چیرہ دستی و علاج دل درو مند کردہ بیار
 جو ہم بہرستی۔

دوست کا ذہن۔ ایں چہ دشوار شہریار۔ اگر حکم عالی شود بندہ برائے آوردن
 اُن ماہر رود۔

شاہزادہ۔ نائے ایں خوب نیست کہ اُن پریناد اینجا آید۔ کاش کہ والد بزرگوار
 شہدار گشتہ ششم نمائی فرمایید۔ اگر مذاقہ بنا شد۔ تبدیل لباس کردہ بندہ
 سوائے اُن خوب روئے قدم زند۔

کردہ بیوسے شراب نوشی بس اکٹوں طور پر گریباں گشتہ
 آہ بھگوت خموش زاری کن آرزویتہ پیدیاں گشتہ

دانشمند۔ ناریب حق میگوئی۔ مگر اس ہم درست است کہ دست از جہاں بشویا۔ غلام دے ایسی
 بیباک کلام۔ شاید کہ نخی وانی غینظ و غنیب سلن فی۔ دانشمند ہائی۔

خلافتِ رائے سلطانِ راجستھن نوان خویش پایہ دست شستھن

دوست صادق۔ افسوس۔ ہدائتم کہ شاہم کا زسے بوسہ۔ ورتہ تیرہ اترسے بوسہ کہ بچپن کلام
 یہ ظہر پر انجام پیش تو نہ گشتہ ورتہ تیرہ اترسے بوسہ کہ بچپن کلام
 راستی ہو بہ رضاے خداست کس تیریہ کہ گم شدانہ پر دست
 دامن پاک۔ از عیب جو کینہ و زچہ بانک۔ برد و ہر پیر و در دل آید بگو۔ پروا سے
 سر نہ ازم کہ نرایہ ہوا سے خیال ازم۔

دانشمند۔ آفریں بر خود دار آفرین۔ استلال ایسا را گویند ثابت قدم ہمیں جاہد جویند
 نکت جگر اگر مر اشاعتہ بودے عدو سے جہاں نہ گماشتے۔ مرا شاہ عالم پناہ
 بہ ہیں کا۔ مقرر ساختہ اند برائے اصلاح شاہزادہ دانشدہ اند۔ من اینجا بہ
 ہمیں نظر آندہ بودم کہ احوال شاہزادہ بہ بیم۔ مگر حیف کہ اور انیا فتم۔ اکٹوں
 خدایم بہ جائے کہ شاہزادہ رشتہ است بروم وہ مقصد اصل و دم شراب
 نوشیدن و بجانہ طوائف رفتن صریح از بخت خفتن است و از جہاں
 دست شستن۔ بیایا و برائے خدام را اینجا برسا۔

دوست صادق۔ اگرچہ مدعاے جناب ہیں است۔ بندہ ادنیٰ خوشہ ہیں است
 بیاید بیاید و گوہر نایاب۔ از خلاب بروں آوردہ از صیقل صدق و
 صفا باز جلا نماید۔ بیاید۔

رفتن ہر دو

و انشعبد - بر نخور واره سعادت اطوار احوال دل بگو - حراساں مشو - کاریکہ احسن ایست
تاختر مناسب نیست -

دوست صادق - بہتر - حاضر است کمتر (بہن گوید)

آہ یک حرف دانتاں گشته	آہ یک پنج دانتاں گشته
پیر یار و گرواں گشته	شد مسلمان کافر اکفر
صوفی از رندیم زباں گشته	آفت چہ گوئیم مہرباں احوال
دوستے دہر و گلستاں گشته	از ملایک قطع تعلق کرد
وانہ خال حرز جہاں گشته	بیت از مغیوہ چہاں آورد
پنج انگشت در وہاں گشته	کعبہ چوں کعب رفت و پستی
نارہ کش جائے موزناں گشته	ساغر مئے بجائے جاسے وجود
پہوں فرومایہ مردماں گشته	مردمان نکو بر رفت و حید
چشمہ شور و شرراں گشته	ہر کجسا بود چشمہ شیر جہاں
در خرایات میہماں گشته	عالم و عاقل و امیر و ذلیل
عفت و عصمت از سیاں گشته	ہر کسے بتلائے عصیاں شد
ونکوی دباں جہاں گشته	پارسائی بر رفت از عالم
یک زماں تار بیکراں گشته	یک جہاں آندہ پیر گرواب
دخت رز روح عاظاں گشته	نوشدارو شدہ شراب لعم
ہر کہ راندہ دجاوداں گشته	تفنہ بریں دہر تہنہ بریں عالم
آہ - بدنام خانداں گشته	من چہ گوئیم کہ چوں کمزار ہی
زاو عالی نچہاں گشته	بتلائے لعم و بد حرکات
بطلوائف سقیم شال گشته	رفتہ بادوستے فرومایہ

نوابے آید تو ابے باید جو ابے شاید کرم نماید
 - وگردانی بہ پیشانی - بداعنانی - رفتہ جانی پریشانی گشتہ - ام - ام - ام -
 زہرہ جان - سرود - غزل -

اگر آں پیکر ساری پراں آید پر آید برے صفت و مہارتی مکان آید کیس آید
 من آں خواص بحر معنی اسرار گشتہ ام کہ برے پائے بوسیم زناں آید زین آید
 بیک ناوک کز چونک من آں مرغ پراں را کہ در وجد کمال من کماں آید کیس آید
 اگر آید بیاید تخته مشق ستم باشد بے دیدار بھگوت میں چناں آید جنیں آید

صاحب جان - سرود -

کن آں مردک چورنگ - ازیں ناوک فونگ - فراموشد اوزنگ - گئی طلبد
 نکیس - ز نو معشوق ہیں - چناں طفل طینس - خیرہ مغز لیس - گاہے طلبد ز جنگ
 رفتن زہرہ جان و آمدن شاہزادہ معم دوست کاذب -
 صاحب جان - اقاہ - الحمد للہ - بیایا و فرود آ کہ خانہ خانہ تست - اقبال و جاہ شہریار
 فراواں - جلال و صلابت شاہزادہ نامہ ارجوں مہر و رخشاں و تاباں -
 شاہزادہ (علیہ) شکر خالق دو جہاں کہ تدبیر مطابق شد - آنرا کہ شوریدہ سر شیندہ بوم
 بچو آشنائے سابق شد - ولے از بس طرار نظر می آید - قدرے از قربت دیدن
 شاید - رفتن ز دیر زال بہ گمان طوائف و حیراں ماندن از صورت سفیمش
 کہ دیدن گاہ قہر دیدن صاحب

شاہزادہ - لاول و لا قوۃ - ایں پتہ تماشہ است کہ از کثرت غقب بہ تمام جسم رخشہ است
 شاید کہ دست از جان شستہ کہ کمر بہ چنین مذاق ناپاک بستہ -

دوست کاذب - نئے نئے - شہر پار دولت مدارنے کہ مجال کہ بیچ فرد گزاشت بہ کار سرکار بار
 یا بدو بندہ بکوی گندہ شتاہر - والا جاہ قدرے صبر باید بچپاں ز دوی نہ شاید

منظر سویم

صحیح خانہ طوائف } موبو صاحب جان (مادر طوائف)
کہ آمدن دوست کا ذب

دوست کا ذب۔ مبارکباد صاحب جان مبارک۔ بی زہرہ جان کجا رفتہ وہ یہاں رو بہ عید
گم گشتہ آدہ بر خیزد چو گرگ باراں دیدہ بہ بالا خانہ بگر نیرہ زہرہ جان را مریع
بکن ایتخ تیز برائے سینز کہ از گفتار لجاجت آمیز گیرد ہمینتر تا جام مسرت گردد
بر نیرہ بر خیزد بر خیزد۔ نیندانی کہ شیر نیستانی در پنجه بلا گرفتار شد و در مدت مدید
ہوار ناہوار شد۔

صاحب جان۔ اللہ اللہ۔ ای شور اشوری۔ فہمدم فہمدم۔ امروز باز آمدہ ای از حرام
خوری مرغی زیرک بدام تو قنادہ است و گرگ دستاں شمشیرش رو بروے
پیش قبض تو زمین بوسیدہ بہ قدمش نہادہ است۔ برو و بیار آں فریوے
اہلہ شکار کہ کباب سخ شود تیار و پس و پیش نباشد رنہار۔
دوست کا ذب۔ بہتر۔

{ رفتن دوست کا ذب

صاحب جان ر خود بخود بہ نعمت آید بلبلا شادی و از نغمہ خوش شاد کنی۔ جگیاں خانہ ویراں
ایں آباد کنی۔ بلبلا..... ہے بلبلا..... { آمدن زہرہ جان
زہرہ جان۔ ولتہ ایں پیری و ایں خوش الحانی اللہ اللہ۔ امروز چہ گوئے بدست بردہ
کہ بچپاں اظہار مسرت کردہ۔

صاحب جان۔ سرود۔ زہرہ جانی۔ تونادانی۔ نیندانی۔ ایں آستانی گشتہ خام۔ خام۔ خام۔
ام لاثانی۔ و شیطانی۔ از جوانی۔ و دیوانی۔ جتہ بام۔ بام۔ بام۔

شاہزادہ۔ سرود۔

اے جانِ جہاں جانانِ جہاں پیش تو نذر مہیچ تباہی
 یکسر دل بردل بربر در دل در آبت درد درد
 معور شدم تابعِ فرماں اینک بشنو نیر خیلِ تباہی
 تا جاں سپارم جانِ جہاں کردیم نشارت کون درمکان
 دیگر بضاعت ز زر زور اے مایہ ناز من دلبر
 از وصلت گشته از پیمان گر قلب توئی ام قالبِ جاں۔ اے جاں۔۔

زہرہ جان۔ مخدوم مکرم و حمان معظم۔ ایسا چہ فریاند۔ خادمہ رانادام ٹھانڈ۔ من ادنیٰ
 کینز شہر یارم سو بر اے قدم بوسی جناب امیدوارم۔ حالہ نشو آنا دہ بر اے
 لطف بہ دل دادہ تالیٰ بہ شب تار بہ زیاد نہ آید۔ و شیریں بہ لب جو بیار
 بر اے آب از غلیہ تشنگی گریہ نہ نماید (خطاب بہ خلدانہ) اے خلدانہ کجا
 ای کہ جاں سا غزے نمی تالی۔ و لطف شبِ رحمان دہی بہ تباری۔ بیار
 بیار و بشو مستعد بہ کار۔

آمدن خلدانہ خواص معہ جام و صراحی
 شاہزادہ۔ آہ۔ جانِ جہاں خاموش۔ گذشتہ بکن فراموش۔ من غلام کدماہم کہ چون بلبل
 در دام گل فتادہ از سر سودا بہم دیہ آہ و فغاں مبتلا شوم (ساغر از خواص
 گرفتن و نوشیدن۔ رفتن خلدانہ) اے شعلہ روز خندہ خواہ اگر بجایے این کلام
 باعث افسردگی تمام قدرے نغمہ سنجی کردے دل زار را از تلذذات عیش و طرب پڑ
 انبساط سانچے (خطاب بہ خلدانہ) آہ خلدانہ کجا رفتی کہ ساغر ویتا نگر رفتی۔ بیار۔
 بیشمار بار بار کہ یار در کنار است و غمار بر سر سوار۔

{ بر دل آمدن خواص معہ جام و صراحی و ادن و رفتن۔

لذنا پیرزاد خاومہ آں مہر نگار است و اورا ہنوز اطلالیع شہر یار نیست و خطاب
 بہ صاحب جان (بنا صاحب جان زہرہ جان کجا ماندہ کہ تا حال نخواندہ۔
 صاحب جان بسم اللہ تشریف آوردہ و کرم نامزد۔ زہرہ جان بچو شعلہ جو الہ بکوبہ بہ نعمتہ و بہ شستگاہ
 خود موجود و در سانی ہر کسے آنخا مسدود۔ کاش کہ درختہ نگارش و تحسین
 آبدارش کار بسیاں تمام کند۔ و نہ باندہ لعین جو روح جانزند۔ مگر محترم سہان از بس
 عزیز۔ عافی چاہہ میانیم ہر ازہ کینتر۔

بارفتن ہر

منظر چہارم

مجلس اسے طوائف (موجود زہرہ جان۔ آمدن شہادت ادرہ
 زہرہ جان۔ الحمد للہ۔ چشم باروشن دل باشارہ۔ دولت فراوان و خانہ آجانیہ انتم۔ اللہ
 این مہر درخشاں و تاباں و درو بہ این دیار خیا باں۔ دلشد۔ خوش آمدید ز
 صفا آوردید۔ اسے شہر یار۔ دولت مدار لایب سر فراز گروی۔ ممتاز گروی کہ دور۔
 فراق شکستی۔ سرود۔

دلدار دلار ادل آرا	ایماہ پرویں بہ پارہ
گر برد بہ سن دلبر آئی	چوں صرصر۔ سر سر آئی
یا ہم نہ زناقت تو یارہ	دلدار دلار ادلدار
در پہلوی سن بہ نشیں نشیں	اسے مایہ تاز و خوب و حسین
زلف مشکلیں خنجر سارا	دلدار دلار ادلدار
نازت بکشم اینک ماہے	وز ظلم نہ گہ آرم آہے
خوش خوش ہو ایم و دردار	در دادر وادر دہادار۔ دلار دلار۔

{ آمدن مرزا عالم آشنائی و نشستن به گوشه و
آتش کردن احوال -

زہرہ جان سرود غزل -

بوسہ بر عارضِ این ماہ وہ از شیریں بیلے
پاک باشد کہ صفا از اثرِ بد قبیلے
روح از کالبد میں رقت بیک پیکانے
بیچ آید نہ بکف گرچہ دواش طیلے
دوست داری تو اگر دوست یکے داروویں
تا نہ گاہے شود انسیا د تو پارت صیلے
گیر در کف و نگر سبزہ رخسارِ حبیب
بھگوت آئینہ کہ دار وہاں شیشہ صیلے

{ مرزا عالم از گوشہ بروں آید و تعریف کند

مرزا عالم - الحق الحق چه سرود کردی کہ مردہ - از زندہ ساختی - بیشک عیسی نفس لیتی
زہرہ جان عیسی نفس لیتی

{ مخاطب شدن زہرہ جان

زہرہ جان - اسلام و عیلم مرزا عالم السلام و عیلمک - خوش آمدید - صفا آورید -
مرزا عالم - الحمد للہ بفضلی بسیار خوش و خرم ہستم - لیکن در حیرتم کہ این چه خوشوقت
است کہ روبرویش حقیقت پست است -

{ برافروختن شدن شاہزادہ از این دخل و معقولات

شاہزادہ - ابلہ ناہنجار تو کیتی کہ ہمیں بہ تھیلہ در آندہ دخل و معقولات دہی و آتش
بہ انبار اشیائے آتش گیر خمی - شاید کہ بواجبت گشتہ است تھی کہ آمادہ شدہ ہی

نہرہ جان۔ جانِ جاں این چہ دشوار کہ ہیں قدر امرار۔ بشیند و قدر فریاد کہ بچناں و لگداز
 است و مد سوز و ساز
 ایفاً سرور۔ غزل۔

این زلف سرِ وقت لاریب پُر افتاں است
 و ز تابش رخسارت چون مرد رخشاں است
 از شربتِ دیدارت سرور شد مِ آخر
 در پیاہِ زتن گویا این قند ز نخداں است
 از حسنِ گلوسوزت شمشاد و نخل گشته
 نجوب ازین قامت آن شیر نیستاں است

پامردی جانبازی سینہ چو پسر کرده
 ہر تیغ جفا کند و گم خنجر بر آں است
 شوریدہ سری لاحق بودہ ز تپِ وقت
 خاکِ کفِ پارہ رو تریاق و درماں است

نایض شدہ از وصلت خرسدم و خندیدم
 بر روی تہ میں بھگوت بیشک عجب انساں است

شاہزادہ۔ اعجاز اعجاز اگر اغماز نہ باشد بندہ فرمایش دیگر ترا شد۔ ارے خلدانہ
 چو شرابِ نیند ہی شاید کہ مینا شد متی (آمدن خلدانہ معہ جام)

نہرہ جان ز خطاب بہ خلدانہ اشارتاً) نہ دو میناے دیگر بیار۔ ناہنجار۔ وہ بہ کفش وہ
 سر بار بار بار (سوئے شاہزادہ) حاضر۔ حاضر۔ بہ سر و چشم حاضر۔ اشید نغمہ دیگر
 ہم بشیند۔

{ شراب دادن خلدانہ و باز رفتن۔

دوست صادق۔ آری۔ فی الغور۔

{ رفتن شاہزادہ کشاں کشاں
{ رفتن دانشمند

باب سویم منظر اول

شراب خاں { موجود شرابیان و ساقی

شرابیان بیرون

مے نوش عالی۔ پیر خشک غزالہ۔ ہر جام و پیالہ۔ نسوزد کہ شعلہ حبیب
پونرگس چولالہ۔ لہن حسن و ہلالہ۔ بکھکت مطالعہ۔ کند مثل والہ حبیب
لبوز و جگر۔ نہ نوشداگر

نہیلہ حوالہ۔ ہر بیچ و قبالہ۔ پسر بہ کالا شود۔ ہر دو عالی غریب
نشی صاحب۔ اسے معجزہ۔ ماہچہ کج رفتی۔ کہ مروارید قطرہائے شراب۔ می ناپ بہ تار جہاں
تہ سفلی۔ لشدیبا و شراب یا قوتی بدہ کہ تا جاں بہ تن بیجاں آید و دل زاز
۔ البفرج کشاید۔ الحق شرابچہ ایت کہ بہ موانست صاف قلبیت۔

شیخ صاحب۔ رم۔ رم۔ رمانی۔ رمانی۔ قبلہ نشی صاحب رمانی۔ آہ ندانی جو ہرے کہ طلیسی
خرموہرے۔ خاصان شراب و لے نہ نمیدی ثواب۔ اسے معجزہ پشیریں لیے
بر اسے خدا مکن طلب من صلیے۔ مرار رمانی۔ بل پنہانی بیار۔ تانہ شود کہے
خردار (سوسے حاضرین تاشہ) اول در خرابات خیفہ نوشیدن و بعدہ
از چاکدستان پوشیدن ہر ایت کہ بہ نماز روزہ دستیاب سے

انہ پر ایلھی۔

مرزا عالم۔ بس زبان دردہاں نگاہ دار و سہر باران کذک مخار ورنہ چار تا چار پوتا
خواہد آمد یہ سقیم گفتار۔ اگر صاحب شان بودے بخانہ طوائف نہ آمدے
وغرت بقدر لذت نہ انداختے عین صدمت.....

شاہزادہ۔ کلام الحق نشیندہ بہ جنگ تنگ و وید..... ساقیا بقیا
بیار کہ بزخم و بہ جنگ وید۔ تنگ گوشم و جامہ ام از خون سیاہش پوشم۔
تا بہ پیش آید و پانہ درت تا غیر نشاید۔

مرزا عالم۔ بس شرابی از قویا پید و قویا پید۔ بخانہ طوائف آمدن و شراب نوشیدن
و تخیل پانہ جنگ کوشیدن۔ خیالی نام و تنگ فراموشیدن نہ ہر ہلا بل
انہ زبان مار ہرے پانہ خود و نوشیدن است۔ بہتر کہ برد و کینہ جو
شاہزادہ۔ زور سستی بہ باب یہ پانہ پاسے بے چیا۔

در اخبار انڈیا ہیرا ہر دوست صادق و بازداشتن مرزا عالم از
جنگ۔

مرزا عالم۔ وافر ہم کہ قاصد مرام۔ پاسے پانہ چیا۔

دانشمند۔ مرزا عالم بس۔ نمی شناسی۔ این ناپاسی۔

مرزا عالم۔ آہ۔ اسے داناسے روزگار محسن و مخمور۔ معافی خواہم۔ بلکہ تلافی خواہم۔ سہی

بلوغ کردم کہ بہ این کار نہ ورزم۔ ولے شاہزادہ در سرتی بجنگ آمدہ

بہ کلام بیخ خیال ندادہ۔ خود بقدر لذت قناده و مرا بہ شرمساری

دادہ۔

دانشمند۔ غیر گذشتہ را حلیۃ۔ آئندہ را احتیاط (خطاب بہ دوست صادق)

شاہزادہ۔ اخبار ہر سال مگر بچناں کہ کس نشود پرسیاں۔

خانصاحب (چٹا پنچہ زدہ) خاموشی ہی تھی۔

احسان (جواب چٹا پنچہ بہ چٹا پنچہ دادہ) خاموشی ہی تھی۔

{ ہنگامہ ساختن ایشان و بروں آمدن دانشمند۔

دانشمند۔ (خود بخود) حیف صد حیف ہم در کیف بے کیف۔ اگرچہ یکے صیغہ زبان

بروں کر وہ۔ دیگرے ہمیشہ دشنام ہائے غلیظ از سر بلند بر وہ۔ افسوس صد

افسوس! اس منظر ایست کہ بہر سو نظر میگزرد و دل ریش ریش می شود و عنان

صبر از دست می رود۔ در این مجمع منشی را بینم کہ بر تہ میرش انتظام اقلیم محضر

و خانصاحب کہ بہت و جرأت او جملہ مراتب سپاہ مقرر۔ نیز جناب شیخ

موجود ہستند کہ بہ زہد و تقویٰ جناب مدار مذہب و ملت منظور۔

{ خطاب بہ شرایبیاں } افسوس اسے بہ اور ان عزیزان میں چہ تمیز کہ زردہی

دور دسر خریدی یا چہ چہ ابطہ مادر و پدر تو خاموش کردی و چہ اہم لہجائے ضمیر

نشیندی۔ چہ اندامت نہ آمد۔ چہ اقیامت نہ آمد۔ خمرہ۔ خمرہ اندوزی

و لہجہ جان سوزی۔ برائے ہیں سفلی کاری و برائے ہیں خواری۔ کاش

کہ از علم نا آشنا بودے مرا پچ پنج نہ شدے گریا این ہمہ علم معقول اعمال

پچو ہول از برداشت بروں۔ چنان نشوم محزون۔ آہ۔

بادہ خواری و بہ سجادہ بہستی آئی سقفِ رضوان بگذازی بہستی آئی

اندیس عالم افتاد بمانی عمرے و ز قضا سخت روی باز بہستی آئی

{ رسیدن ہر کس۔ دانشمند بہ جذبہ آمدہ گوید

دانشمند۔ سر و غزل

زاد اندوزی این تو بہ نوابی عجبے

بادہ نوشے و طلبگار شربے عجبے

روح گشتہ ہیں جام نوابی عجبے

غزت مجاہد روانت شدہ یکے در صبیح

دلطف و ہفت اقلیم میسر شود و در یک قطرہ اگر سرور پوستانہ گردیدہ نائے
دئے۔ آرسے (نو شیدن)

چو با حبیب نشینی و بادہ پیمائی بیاد آر حریفان بادہ پیارا
{ آمدن و نشند و تماشہ کردن از گوشہ

پنچو۔ سرود۔ دار و اگرچہ نوشی۔ از ذوق و گرم جوشی۔ جہاںے زندہ پوشی بر بام بام بام۔

نوشی اگر شرابے۔ شوی ہمہ غلابے۔ در چشمہ ثوابے۔ از گام گام گام۔

معصوم اگر چہ خوانی۔ حافظ اگر زبانی۔ زنگاہ میں نہانی در جام جام جام۔

من پنچو حسینے۔ ام صاحب نگینے۔ میخانہ سر زینے۔ گلقام قام قام۔

احسان۔ اللہ اللہ۔ سوی امیراں اک زمرہ سہرائی۔ دسوی ماغریباں این کج ادائی

شاید کہ نابینا ای رہ ہوش بیا و ساغر مے دہا۔ ورتہ بنا گوش تو بجائے

تزیین از یہ یورات بوقلموں از مالش پنچو بلا گونا گوں خواہد شد۔

نشینی صاحبیا۔ میں چہ بلا است کہ دخل در معقولات وادہ۔

شیخ صاحب۔ ویر فساد آادہ۔

احسان۔ عجب ایست احباب سادہ۔

خانصاحب (کہ تا ہنوز خاموش بہ شغل شراب مصروف) خاموش۔ نابکار۔ تا ہنجاہ

چہ میزدوشی گویا کہ بہ بازار سبزی فروشئی۔

احسان۔ بس نہاں رہ اور دہان نگاہار ورنہ بیک دار خانصاحبیت خواہد

رفت از بیزار۔

شیخ صاحب۔ این مرد و دہنیں خاموش نہ خواہد گشت۔

نشینی صاحبیا۔ بسیار دہاں در از ہست۔

احسان۔ شما ہم خواہید شد لپت۔

مستولی نہ تیز نیک ماندہ دنہ لحاظ اولیٰ۔ کسے۔ راہیم کہ متوالہ شراب کو زہ
 عذاب است و کسے۔ ادریم کہ والہ چنگت بیاب است۔ اگر کیے شید آخون
 کیو تر از خندق بندق آب زنا پاک بدان پاک میبرو۔ دیگرے ہوش و جو اس
 کم کردہ بہ ہواسے عالم دیگر میپروہ آہ۔ الہی چناں باران رحمت توئی آید کہ داغ
 معصیت از دامن شر ساری فرو نماید۔ یا اللہ چہ کتم کہ شاہزادہ را بہ ہوش
 آدم۔

دانشمند۔ اسے تو چشم راحت جان بہ چہ بلاے تازہ گرفتاری کہ بچیاں معصوم ہستی
 بہ گریہ وزاری۔

دوست صادق۔ اسے بزرگ بیگانہ و صاحب فراست فرزانہ پیسرس حال پر ملال من
 پیسرس۔ قصہ من طول مطول است و وقت نہایت نامعقول۔ بچیاں زباں
 کشایم بہ کوائف ناملایم۔

دانشمند۔ تاہم

دوست صادق بچیاں ہوش کم فراہم۔ آہ دو تم دوستی از شراب اندوز و جگم از آتش
 بچ و غضب می سوزو۔ برائے خدا اگر و راں داری بکن رشتکاری کہ از بس پریشانم
 از خونباری۔ بہ روز نالہ و فغان و بہ شب آہ و زاری۔ زخم آیت کاری کہ رو
 بہ اندمال تم نماید۔ و نکتہ آیت دقیق کہ بہ پیچ کوشش رو براہ نہ آید۔

دانشمند۔ مرجاست بر خوردار بیگانہ روزگار مرجا۔ الحق نمک بخوار دفا شوار تریا تم اگر چہ
 بچتوے این کس اندرین عالم ہمہ جا تا ختم۔ اکوں گوش پریش و اکن تانتش
 گرد این کنن۔ لیون الہی۔ تدبیرے بہ گماں آدہ اسن چست امید است کہ شاہزادہ
 بگرد و درست۔ گویند نقمان قیصل عقل از ابلہاں کردہ بود۔ دور جاں بچیاں
 گذاشت نام و نمود۔ چہذا اللہ اگر باہم سبق از غایت و درست کاذب بگیریم

آه آنوقت بر همه دین و دین این مبل
 مری دل صاف بسازند که با بچه
 گریه نماند آید بجز و تعوی بیاید
 می تراشند تکلم و جو اسپه سبب
 نوری را نشاندند و تو که بر لب
 یکه نماند و دانی و آید که با بچه
 به اجابت که خدایا شنید با بچه
 { رفتن و نشاند }

مشقه و نظم

دوست صافتر سر و دوش
 راسته } موجود است و صاف

بر ناز باریم سوز و پاره در عتاب
 در عرق غرق فراط میشد که شک
 به کار کار سینه تار یک در قشور
 چون مرغ سماع کریمه گشته نه
 ز قراط فوط خوشی که و جهت
 به بار بار غم و فکر که زار در
 شکار شکر شراب بوده که سوز
 بدود و در که هر دو عالم این
 آمدن دانشمند و شنیدن از گوشه

پناه رب العرش عذاب دور
 کمال انسان عفت دانش از زیر
 به دنیا کاری تهنه از میوه
 به طوری ز غیبت تا فلان خراب
 شراب خانه خراب عالم چنان
 مگره بیند که همه و جانش
 به چشم عاقل فهم و دانا
 اگر چه نوشی شراب بجلوت

نظم به سلسله

آه از یک طاعت شراب کوزه عذاب همه فی النار و استقر آه
 همه از بار و بار بجز زردی در الهی این چه شوریت که در دور و دور عالم

مینا کارئی ساغر جاری۔ شد سرشاری۔ در پیدارئی۔ رحمت یاری بر تو جناب یارب
 نوشی اکثر جام کوثر۔ صاحب برتر۔ ماہ منور۔ و ایم شکیاب باد بار۔
 مورد عتاب نئے۔ گاہے عذاب نئے۔ غم و غناب نئے۔ نئے شتاب آباد۔
 { آمدن دوست صادق و شستن بگوشه و رفتن راضیگان

شاہزادہ۔ سر و غزل۔

عجیب دلکش و خت رزاست جو بیے
 بیاد غریباں بہ پیشم ز پرده اقسام
 صد اقلقل اعجاز از دہن بر خاست
 نماز روزہ بہ مسجد یہ کعبہ ہم رفتن
 در خزینہ میخانہ پر شد از انبار
 شراب آراے ساتی کہ بادہ پیام
 ز لطف صاحب عالم شدیم کہ منویے
 درون شیشہ۔ اندازم آئین مطلوبے
 مکن اے ساقیا شام۔ سحر کہ محبوبے
 بوجہ قبلہ خم خانہ گشت۔ معویے
 سیاہ گشتہ کہ از دخل روز کتبے
 بہ زودا کہ چو خواہی سوی نہ معویے

{ جام گرفتن و نوشیدن

و قلب بازنگشتہ بہ قلق مقلوبے

کہ تانہ باشی اے بھگوت بہ ہر محبوبے

{ نزد آمدن دوست صادق

دوست صادق۔ بجا فرمودی شہر پار بجا ارشاد کردی۔ و لے اگر اجازت باشد خادم

ناچیز ہم عرض کند ہر کہ در دل دارد۔

شاہزادہ۔ الحمد للہ۔ دوست من خوش آمدی و صفا آوردی۔ بعد از عرصہ بسیار ہم شاید

کہ فراموش کردی کتہ ہم۔ بگو بگو ہر چہ در دل داری بگو و جاساں مشو

{ تسلیم کردن دوست صادق و گفتن۔

دوست صادق۔ ایات۔ بہ تحت القند۔

و حصول مقصد بہ مدد حسن و خوبی بکنیم۔ اگر جرات کنی و کمر ہمت بندھی چہ عجیب
کہ یہ یابی فرسندی۔

دوست صادق۔ بزرگوں میں چہ بہتر۔ خادم تابع فرمان است مقرر۔

{ از جیب بر آوردن تصویر مگر دینودن دوست صادق و گفتن۔

دانشمند۔ در نظم بہ طور رباعی۔

اگر مایہ نازع اقل و انا میں سپر حسن و قامت رعنا

باوید جمال محو کن یارت معدوم شود کہ عشق خم خانہ

دانشمند۔ اسے بیشتر باتدبیر بگیر این تصویر بر موقع پیش رو برے شاہزادہ کن۔ حسن
کارگزاری دیدی است کہ اورا بہ این کار آمادہ کن۔

دوست صادق۔ انا ہا۔ خیال تو بیشک پاکیزہ است و تدبیرت دویشزہ۔ مگر آغاز
البتہ و شواری نگار و ارزہ بر اندام آرد۔ اگر فضل الہی شامل حال شود
بندہ بصورت شوق دود۔

دانشمند ہمت مردان و مرد خدا۔ مگر بند از دل فرسند۔ بس یکبار این آئینہ از نگاہش دو
چار کن و نشانہ دوسار خواہد شد یہ پلک زدن۔

دوست صادق۔ بسم اللہ قیمت آزمائی کردن است پرفرورد۔ شاید کہ رو بصحت آرد و بخورد۔

{ رفتن بہر دو

منظر سوم

محل لہرے شاہزادہ { موجود شاہزادہ اشکران دود کاؤہ

را اشکر۔ سرود۔

دو در شراب باد شغل بباب باد۔ چنگ و رباب باد۔ باد۔

ہیں رو اسے دوستی و وطن کیجاں وہ دوستی است۔ افسوس۔

دوست صادق۔ خاموش۔ اسے از خود فراموشی چوں از اسرار آگاہ نیستی کیتی کہ دخل

در معقولات وہی۔ بہ ہوش باش۔ جائے ادب است۔ کمن ابلوی۔ این پیکر آن

گراہی قدر است کہ پئے زید ارش تا دم کسے ہمت نہ بستہ دکاش جرات نمودہ سر پر

استانہ شکستہ اگر چہ پیچ نیندانی ولے سخنہ رانی۔ بیشک عجب انسانی۔

دوست کاغذی۔ (علی گڑھ) حیف صد حیف ایس شگوفہ خوب نہ شگفتہ این گل تو بیارستہ

نیرو زہرہ خواہد شد۔ یار زندہ صحبت باقی۔ ہمیں مینا وہیں ساقی۔

شاعر اور۔ (خطاب بہ دوست صادق) یارم۔ لاچارم۔ اگر دوست ہستی تدبیرے کن آزاد

بچھیرے کن۔ ورنہ نوبت بجاں خواہد آمد۔ اگر نتیجہ فکری الفور نہ شد برآمد

دوست صادق۔ اسے آفاکے امارایہ کامنگارہ کترین بہ خدمت مدام مصور۔ تاہم عبور حال

سنازل قدسے دشوارہ جملہ صیدی بیکار۔ چنانکہ صاحب تصویر از بس پرہیزگار است

اور از بے نوشاں سخت ہمار۔ لہذا یادید کہ جناب اولاً از این کا فر شعلہ و تنفر

وافر کشد۔ پس ان جملہ عادات حسنہ اختیار کردہ پاک خاطر عاظر کندہ آگاہ البتہ

امید خواہد شد کہ دست دست روی یابد و معشوق تو شاید ورنہ سعی بیکار است

و کامیابی دشوار۔

شاہزادہ۔ آہ این نصیحت بجز نصیحت بیخ ندارد۔ ویدہ و دانستہ این سخنان ترش چہ چنان

زباں آرد۔ شاید آل روز فراموش کردی کہ بار بلامت بردی۔

دوست صادق۔ عالیجاہ ہر ایچہ کہ گفتہ ام حرف بگفتہ است۔ اگر باور کنی بندہ بر آ

خدمت تیار چاق و چیت است۔ ورنہ جملہ ہمت پست است۔ ہر گاہ ویدی کہ

روز روشن دشب تار۔ مردینک دید کار ہم لعل و دوسار بودہ اند و انجام بچید

نمودہ اند۔

دوست گفتمی اسے ماہِ نمبرِ بدرِ الدہم
 مگر یہ مثلِ آلِ دختر کہ ملکتہ الملوکیت
 ہانا و اردو اس دختِ زریبک جینے چہر
 کہ بارز لفت نہ ارد بہ سرِ ہمیں پیرِ زمہر
 و بر زبانِ دلوح دلتش کینے سحر
 بہ اوجِ عالی زندہ سرج ہیں کہ حشش بحر
 ہیں اس ست کہ وارد نہ مثلِ درِ عالم
 } بر آوردن از جیب و نمودن پیکر تصویر ملک

شاہزادہ۔ (بیک نگاہ فریفتہ گشت) آہ۔ ظالم چہ صنعتِ بے نظیر بر پرچہ حریر پیش کردہ کہ
 دلِ دین بیک نظارہ ماہِ پارہ برودہ۔ دلِ بیدل شدہ عشقِ کمال شدہ بتدش
 رگِ گل بیک کشش بلبل را ازینا باز آریہ بیاباں آورد کہ نوک خار ہائے
 دغزش کف پارا ازنا کما سے بیباک لالہ زار کرد۔ آہ دختِ رز از این چہ
 نسبت وارد۔ گویا کہ پیش تیغِ بیدریغ کارود۔ اسے یاز نگسار اکنوں چہ تدبیر
 کم کہ دلدار مولیائے یایم۔ اہ۔ ہچناں بتیایم کہ رفتہ شد خوام۔ افسوس بزمیں
 تصویر خیالی ہیں قدر بتیابی حالی۔ پس اسے دوستان ہم نشینان الوداع۔
 اے دینان ہم جلیسیان الوداع۔ الوداع۔ الوداع۔ الوداع۔ الوداع۔ الوداع۔ الوداع۔
 باربار الوداع۔ گل و گلزار الوداع۔ در دیوار الوداع۔ الوداع اسے یاز نگسار
 الوداع۔ } دیوارہ آما وہ شدن کہ بروں رود مانع شدن دو صادق

دوست صادق۔ اسے شہر بارود لقتدار میں گریہ و زاری و اسے بقدری چہ ضرور۔ پرایشوی
 ہچناں بنور اولائیں تصویر پیکر خیالی نیست۔ بلکہ عکس است از مرتبتِ عالی
 ہمیش ناممکن الحصول نے و قبل انہیں کہ یہ یاوسی شوی در پئے۔ سعی باید کرد
 کہ رفع گزودو۔

دوست کاوتب۔ ہانا پتہ عظمت دستگاہ۔ لہذا در خیالِ تمام پیوستہ مشو کہ اسے نہ باشد
 کارنگو۔ بہر یک پیکر تصویر ہچناں دیگر (سوسے دوست صادق) مرعبا ہشک

ملکہ - مگر مشاہدہ شہاچہ گوید۔ بہ پوش و اسل است یا بدحواس۔
 خواص - بہ ظاہر قدرت کے کبیدہ خاطر نہ لڑے۔ کبیر نہ بطور و تیور شہ دست نخی نماید۔
 ملکہ - تاہم بہ این طور تمنا آمدن دیاریابی خواستن مشکوک ضرور است۔ وہے انکار ہم
 دشوار۔ بہ تر برو و بیان۔ اسے انیس نگار۔
 زرفتن خواص

ملکہ - سرود۔ غزل (خود بخود)

پیر اور سخن میں ہائے شیندم کوس دڑانی
 چراغ عقل شدہ جنوں بہ بحر رفت دیوان
 صبا آرزو میں کہ سارے سوئے بیابانے
 تپوں بلبلیں بہ گل مضمون تہ شیداشل پراتہ
 چرا من مردے صالح چشیدم تیغ برانی
 چرا درد امن ہاموں کشد لنگ پریشانی
 شکانیاد امن لالہ چرا در صحن بستانی
 نہ درس نغمہ دلکش نہ خواندم کہ شمع دانی
 لہ آمدن شاہزادہ

زگفت شکر میں شیریں لب لعل بدخستانی

گو بھگوت چہ سحر آورو سوئے قفس طلی را

شاہزادہ - سرود۔ غزل۔

بسا شیریں لبے دیدم چشیدم ہی نہ رمانی
 بہ زلف لیلی مجنوم بہ طرہ طرہ پابندم
 بہودی دل بیک گردش ز چشم ترگس شہلا
 بہار باغ دوروزہ پیاپے آہ میگزدرد
 بسدالحاح میجویم عنایات تو اے بھگوت
 بیاساقی بیا ایتک کہ نوشتم دور لاثانی
 چہ پرہ سی حال بد ہوشاں کہہ گفتہ رہنمائی
 عنایت لے بت بد خوہن یک بوسہ ازانی
 بہ بخت خویش میگرایاں گل ترور پریشانی
 رہے فرخندے طالع قبول اقتدا کرتانی

ملکہ - مرجہا - مرجہا - ایں گل ویکر شکفت مشتری خریدار بیت گروا فح ماند کہ ملت شہا میخواری و مشتری
 است مذہب با عبادت و پرہیزگاری چنانچہ مصالحت مابین بہ این بعد المشرقیں ہچیاں
 ممکن۔ ولشد کمال کردی کہ اظہار خیال کری۔ بیشک بیشک صاحب کمال فردی الا سوال بیت
 کہ مردی یا خض آوارہ گردی۔ اگر مردی اظہار بہت مروانہ کون و ترک مینا و پیمانہ۔ در این

شاہزادہ - بخر اگر سخی در امکان تو نیست چہ چارہ ایست - اگر ممکن باشد مرا بہ باغ آن
گوہر شہسپا چراغ بہ رسالت و بردہ مرا بہ تقدیر برین بعد از ان -

دوست صادق - بہ سر و چشم بہ شہ طیکم بصورت تا کامی نہ شوم مورخ غنیم -

شاہزادہ - بخشیدم و مشکو زگر دیدم -

دوست صادق - میامید و آرزویش تقدیر نماید -

در رفتن ہر دو

باب ہمام منظر اول

ریاضت گاہ } موبود ملکہ و خواص

ملکہ سرود غزل

کہ دہریج بہ نظر خمیس و کتر شد
بہ مرغ روح کہ لاہوتیم میسر شد
برو کہ نرگس شہلا سیفہ و بدتر شد
کہ عین چشمہ ابدین چشم ساغر شد
کہ رند مست ہم اکنون ز خاک باہر شد
زناے نوش تو بلبل نہ سیرا حق شد
بدہر رتبہ بچکوت بہیں کہ برتر شد

ہوائے عالم بالا چنان موثر شد
بعون خالق اکبر صدائے اللہ ہو
نگاہ باز باید اگر بہ او گویم
صدائے قلعان مینا بہ رخ گزار و بدہر
بہ دلق پوشی احرامین خواہم رفت
بیخ نوزاد معرفت بسیار بیخ
زین فیض فیض الہی گشت نور الدہر

{ آمدن شاہزادہ دیار خواستن ذریعہ خواص

خواص - ملکہ عالیہ درجات برتر و اقبال بستہ کمر برد - امروز یک گل نوشگفتہ است و غنچہ
بے بہار بستہ - شاہزادہ یکہ و تنہا بر دروازہ آمدہ امید باریابی میدارد و بیخ حیلہ نہ پذیرد -

ہمچنان نیر بارم کم در پہلو سے خود خازم حیقت حد حیثت این زندگی بیکار شد۔ یاز
 + اینیار شدہ ناقابل درمان بیمار شد۔ انیس صد افسوس۔

من زیاراں چشم یاری داشتم خود غلط بود آنچه من پنداشتم
 { دیوانہ وار رفتن شاہزادہ

منظر دوم
 شاہزادہ { آمدن شاہزادہ بہ حالت دیوانگی

شاہزادہ - سرود

دام - دام - دل را بہ تے - آپو چشمے - افسونگر - گرویدہ - کئے عالم -

{ داخلہ دانشمند دیدن احوال شاہزادہ از گوشہ

گشتم گشتم - بے سرو تنے - مفتوں غینے بے بال و پر بیکار من زارم

اے شام و سحر باویدہ تر بس خون جگر بارم - دام - دام

{ بر دل آمدن دانشمند

شاہزادہ

دانشمند

سرود

بد ہا - بد ہا - مرا ماہ نقا

چہ شدہ چہ شدہ بخدا بہ مرا

عمیدانی تو ایسا لم

شدہ ہوش چناں گم

دل گشت کہ بیمار

چناں زار شدی زار

بد ہا - بد ہا - مرا ماہ نقا

بسرا بسرا بخدا بخدا

دانشمند - برائے خدا کن چوں و چرا - احوال دل بگو تا کہ فایز بہ مرام بشو - وجہت ہرچو شب

بے ماہ بیرون گشتہ و مشیتہ دل مثل گوزہ گل شکستہ در دینغ دینغ خواہد شد و ابر نیساں

بے آب دینغ خواہد شد - بگو - بگو - صابرا زادہ اکٹوں پیرج جیلہ جو -

شاہزادہ - آہ - چہ میسیری اسے فقیر دانا تیر انداختم و سبے تیر سید بہ نشاندہ - اکٹوں حالت زمانہ

ریافت گمان کسی که بہت بہت مراد بیادت و گرنہ بجایہ رشکاری بوجہ مساری پر دست
 شاہزادہ بہ بجای فرمودی و نمودی صورت بہبودی تسلیم کہ فرود گاہت قابل تعظیم است
 دستگیری کم۔ و لے نہ شنیدی۔ دل بہ دست آور کہ حج اکبر است بہ از ہزار ای کہ بیک
 بہت است و بیشک افعال ہن ناملاہم بودہ و اعمال شما قابل ستائش مستودہ
 بہ ہمیں امر اگر بغور توجہ و ہی بہ لحظہ از آئی از پہلو تہی۔ چنانکہ بہجت نیکو کار و
 بہ ہیری یارہ مرایا ک و صفات خواہد کرد و۔ فع خواہد شد ہمہ ملال و کردہ اگر بہت
 خواہی مرادہ بہ تہا ہی۔ و صائل دیگر اختیار کردن آساں بود و شکستن این
 ہمہ بود۔ لیکن بہرہ و سے دل تمنیات است کہ سنگ بنیاد بہت بہ فروتنی بہ
 ہنادم نہ از غرور و تعالی۔ شاہان شان تو اسے ملکہ جان ایسا است کہ از جامہ
 اعزاز کنی مخلص۔

ملکہ
 دست فرمودی کہ از خوشنودی مرابہ این طور آزمودی۔ و لے چنان کردی
 کہ زلف و بار سبیل و تار۔ ابرو و تلوار چشم و چشمہ اشار۔ زخمی از و اتار دست
 و چہنار۔ گھر و گویہار گوید ماں۔ مگر گویا ہم شدند کہ جناب عالی برائے دست یابی
 دوغہ۔ آریہ شما و لہ اودہ شراب خانہ خراب مست در بہجت چنگ رباب و بندی
 از خرسندی بہت و طالع بہ عشق حقیقی و الہ۔ مکن کہ بہجت نیک بدکار از دست
 نیاز و در تہا دست بعد شوکت اندازد۔ مگر امتحان از شطرہ پاک نیست۔ طبیعت
 متوحش میگرد و بیباک نیست۔ چرا کہ امکان این ہم دارد کہ بہجت ناہوار ہوا
 را بعد جائے فگار و۔ انصاف کن نہ ہر و تریاق بچہیاں بہم شوند و رشہ الفت و
 بہجت و آکنند۔ اسے دانشمند۔

شاہزادہ در انبار باوسی بخود گشتہ۔ خود بخود آہ۔ بار الہا چہ کنم کہ بہ ترجم آید صغیر۔ اگر ایسا
 را گذارم یا راے دم زدن نام۔ و اگر انرا گذارم دل بہ از دست غم فگارم۔ آہ

کار نفس بلند شدند۔ مقاصد دل مستند و براہ آئند۔ و لہذا خوب پیدا غم کہ ریاضت
و شوار است و نفس کثیر مکار۔ آہ۔ رباعی

این نفس شکار گاہ انسان است انسان ز شکار نفس چون آن است

پس آن کہ نذیر نیست و ام تذویر ہر جاوہ راست اور پنهان است

تشنہ اور پیچہ این عیار بچناں بیکار گود کہ قرے عیلم بدست عیاد و شکار باشد

دے کہ بروں مے آید مار اشکار سازد و لمحے کہ دروں میر و چار سو عیار اپنا شد

حتی کہ دیدہ دل نابینا شدہ معذور گرد و از معیشت باخ نہ ورزد۔ مگر اسے

صاحب فرماں پروردگار انسان را از عقل و شعور براسے ہمیں تیزترین کردہ

کہ مبتلا نہ گرد و در پیچہ شیاطین و پرودہ و نفس بد گام را میخورد و بچناں

قابو کند کہ گاہے بہ سرتابی نہ دود۔ عمل دروں و بروں نفس است گرد و

دیدہ دل از کورہ چشمی باز آئندہ و از نور حقیقت سو گزشتہ انکشاف را از سردی

یابد۔ لہذا بر خیز بر خیز از فخر خلقت الہی بر خیز و ہمیشہ ابدست مہبوطی گرد

و حسی را رام کردہ بہ فراق بند پیچہ پیچہ۔ چرا کہ ہمیں است جاوہ کامکاری و ہمیں

آرد آخر انجام رستگاری۔ لہذا اس تخت جگر جوع بکن یہ جناب باری تاکہ شوکا

زیست شہریاری۔ آری لب لباب زندگی در چند کلمات ذیل بچناں مسنون

کردہ است کہ دل ہر بیدل جرات یافتہ کمرہت بستہ است۔ رباعی۔

نفسے کہ روی رود مہجیات است نفسے کہ بروں رود مفرج ذرات است

در پیچہ نفس۔ قید۔ بدبختی یک نفس بقضائے نجات است

شاہزادہ (علیہ) بیشک درست فرماید۔ این فقر نام خدا کوزہ آب حیات نماید۔ ہمہ

عمر ہمہ خوشی گزاردم ولیکن نفسے بہ راحت نہ شماردم۔ افسوس از بس غلط بلووم

کہ تا ہنوز بیخ بند نشووم۔ ہنوز وقت است کہ از حالت خود عبرت گرفتہ بہ آواز

بیزار کرده است - گویا کہ زندہ برست مرده است -

شاہزادہ - سرود - غزل -

از طعنِ مشتری ہر تماش شد خوشاں
اکنوں ہوا سے دیگر گشت گرم پوشاں
افتاد ہوش آورد یکن عشق ایناں
ہم بہر وصل مینا گروم نہ گاہ گوشاں
دختر روی ہر دو گشتم نہ طعن پوشاں

اسے ماصحا پیر سی احوال دل فروشاں
من بتلائے عشق یک خت رز بہ یوم
اکل و شراب ہودہ مقصودہ مامیناں
و نسلش بہ شرط مشورہ جانج بکت نگیرم
بھگوت چہ راہ گیرم ہر دو کہ زندہ دارم
وانشند - سرود - غزل -

دل تار یک از نور عیسی صدق صفا کرد
قبائے جاہ کس ہم چاک عبا کرد
برہ بادہ کہ ماہ نو طلوع کف سا کرد
کہ عزت حرمت و جاہ و شرم چوں خاک پا کرد
نہ اشم چناں ہر کس بدورش آشنا کرد

الہی خاطر ناگر بہ عشقت بتلا کرد
وے از بادہ پیمانی نہ ہر کس ہما کرد
اگر خواہی دل تار یک شین از صفا کرد
نہ مینی بچپناں خواری شراب ارغواں آرد
عبث بھگوت ہمہ عالم شد شیدائے وقت زد

شاہزادہ - (خود بخود) الہی ایس سودانی از کجا آئدہ کہ کار بن اہم می سازد - و بہ نصایحہ بیکار

پرد از در خطاب بہ دانشمند) اسے پیر فقیر از پند ہائے عبث چہ سود - و بیکار ز نمودن

درد - برد برد اسے پیر فرقت برد کہ خواں تو بخنوط است و ہمت ہن پست

دانشمند - صا جزادہ برفساد آمادہ مشو - و از راہ راست بہ راہ سقیم مرو - تو از نسل

جہانداری - قباے جہانگیری بہ پوش ویراے تسیر اقلیم معصیت بکوش ورنہ اگر

الفت وخت رنگنی از دل فراموش غنچہ دل نخواہد شکفت بز بیج جوش و

خوش اگر عشقت صادق است و شربت وصال میخوایی و امن جرات

بگرداں و ترک کن این ہمہ گمراہی - ہر گاہ کہ جملہ اعمال سرودہ زد گشند و پر پیمانے

ہوا مرا کن ز کرم گسترئی خویش
 معور ز نفرت مرا از مکر و ریاست
 جا عالم ناسوت و بد حالہ بہ لاپہوت
 در شغلِ ہماں فوق بہ ذوقان عطا نما
 بجلوت مشو یا بس کہ آن خالقِ اکبر
 مقبول دعا کرد و بعد شوق وفا کن
 { رفتن شاہ پرادہ }

منظر سوم

خلوت گاہ { موجود شاہ و چویدار

شاہ (خود بخود) سرود - غزل

الہی از شور و شرم زمانے دلم کہ درد کمال دار
 غم عالم ناگزیر گشتہ مدام اضمحلال دار
 بداد انسان ظن نگونی ترا بختہ بہ سفلہ کاری
 کسے بدار و چونیک خصلت چو ہم ناسخ حال دار
 گفت تا سفت شبے بہ بالیاں بروز لیکن عوامی زان
 یہ نکتہ نکتہ تمام عالم کمال جائے سوال دار
 ہماں کہ بودہ بت سلگتہ اند آتافی بہ پتہ منزی
 بیس زخیرہ سہجی گمبہ سیاہ حسن جمال دار
 کچن پیر الہی بجلوت بغیض گشتی کہ نیکو کار
 کشاد بر تو در عبادت جمال بہر مقال دار

{ آمدن دانشمند و خواستن باریابی

چویدار - اسے شاہ شاہان شہادت و جاہت فراوان - دانشمند بہ دروازہ آمدہ باریابی منواید
 اگر اجازت باشد غلام آں صاحب تدبیر را اینجا بیاؤ۔

شاہ - آہ - فی الفور - فی الفور۔
 { رفتن چویدار - آمدن دانشمند۔

شاہ - اسے پیر و اناچہ کردی - ملول آمدی یا خرسندی۔

دانشمند - سرود - غزل۔

مدلم اے تاج تاجداراں بفظ ایزد منان دار
 شدہ خست و روز نطل گشتہ ترا بہ امن و امان دار
 بغیض رب الغفور پست شراب فستی بداد مطلق
 بغیض فیض الہی کنوں بہ نیکو کاری گمان دار
 بدلی تا سفت بجان کاہش بغیضت لہ پراز تنفر
 صد آتوبہ بہ توبہ توبہ و آہ پرا زحمان دار

آیم۔ پاک گویم از خصلاات بیایم۔ تانہ گشتم مستحق بوم ولایم۔ بیتیگ انسان مشت
 استخوان از بس کمزور سینه دارد و نفس سرکش در شکافتن ناف و فینہ کینہ دارد مگر
 آن قساح و قادر مطلق فتح خواهد داد و آن کریم کار ساز از ہمہ حریم آرزو نیاند کرده
 سجادہ عنود و عطا بر سرین خواهد نهاد و خطاب بہ دانشمند اسے پیر و انا و صاحب تراست
 یگانہ راست گفتی و غیبه دول شکفتی۔ پرده نغمت از چشمان بصیرت افراشت و آن
 شافی مطلق در مان عقیدت بہزل بجز من اپناشت۔ پرده دل و آگشتہ پر روش
 کنده دیدہ این نوشتہ۔ رباعی۔

ہر نفس کہ کس حریفی و آرتی دارد ہر شخص کہ نفس نفس ماضی دارد
 آید و دور و دور سے آید۔ این دو ریجات و موت بازی آید

الحمد لله انزلہا لہرکے تو امر و زسر و از شدم و عزم محکم ساختم کہ دستار معرفت بہ سر نهاد
 اکنون بہ منازل ریاضت قدم زن شدہ ممتاز شدم۔ اسے خضر راہ من و لم از بند با
 سپاس و شکر یہ معور شد و ہدایات جناب بہ سر و چشم منظور۔

دانشمند ز خود بخود شکر خدا کہ تیر بہ حدت مراد رفتہ و مذہبہ تختہ زعفران گشتہ الحمد لله کہ بیانہ
 شکستہ و مینارنگ آمادہ جنگ شدہ مگر بہ بہت بستہ (خطاب بہ شاہزادہ) صاحبزادہ
 شاہباش شاہباش ہاں کار از تو آید مرداں چنین کنند۔ اکنون بجات برو و معروف
 ریاضت بشو۔ و من بیروم کہ تدبیر شادمانی تو کنم } رفتن و دانشمند
 شاہزادہ۔ در جذبہ آمدہ سرو کند۔ غزل۔

پیش و رو گاہ خدا آو دعا کن	سجود شدہ عرفن بعد صدق و صفا کن
تا عمر نکردی حاجی حمد الہی	ہر آنچہ فروداشتی انگاہ روا کن
شوریدہ سرغایب و عیال و بکر	زین پنجہ افتاد اسے غفار رہا کن
در خانہ تاریک با ندیم شب و روز	اکنون دل تاریک منور ز صیفا کن

ملکہ (خطاب از خواص) اسے دوست جان تیار۔ اسے یار مددگار چہ خبر۔
خواص۔ اسے صاحب ریاض سرفراز و ممتاز۔ اخبارات ہچیاں نفیس سند کہ روح تازہ و
دل خرسد کند۔

ملکہ این معاد در خم من نہ آمد۔ صاف بگو تا مشام جان ماہم تازگی یابد۔
خواص۔ ملکہ عالم خوش باش و بشو شاد و بشاش۔ خدایے قدیر نہ غامے دیگر شنید و شمر یا
شبانہ روز بہ شجر کرم الہی دید۔ گویند شاہزادہ حرکات باطلہ ترک نمودہ پیش
بہ کمال صدق و صفایہ آستان سروری سوده۔

ملکہ اسے ہرم و ساز و واقف راز راست میگویی یا کنی دیجوی۔
خواص۔ حق است یا ناحق۔ قدرت مدو کردہ و شاہزادہ خود بخود این سوکے آید و دیدہ
بچشم خود مشاہدہ کنند۔ نام خدا این ہاں بشرایت بگویند۔

{ آمدن شاہزادہ متراض صورت

شاہزادہ۔ سرود۔ غزل۔

ہچیاں پوشیدہ کردی ماہ پر تویر را
دوش من و خواب دیدم باز و شاہین قفس
تبلایے عشق مجوں دار سرگشتہ شدم
گمہ نہ تسکین یافتہ شور و شیوں آہ آہ
بہگوت انہوں گشت میں حمت الہی موبز
در کند زلف آوردی کشاں پخیر را
ز اہد ا خواہم بد اتم معنی و تعبیر را
کوچہ کوچہ آنم و دم بار ہا تقدیر را
نویہ نویر روز کردم صفت گو تدبیر را
آزین بر خوان بر این آہ پر تاثیر را
{ کرسی نہادین خواص و نشستن۔

ملکہ۔ سرود۔ غزل۔

ہچیاں اللہ اندر ہم چرخ پیر را
مژدہ باد صبا آخر شنیدار
چوں جدا از گل بگردہ خار انیکر را
فصل گل آمد بیا بسج خوش تقریر را

مگر روز و سیر الهی کدام دانند بجز الهی زودت زنگوشده تقربت دیگر عنان دارد
 به عشق یک خت ناه طلعت شده از عالم فراوان به آه سوزان شمر زشتان چنان زبان زبان دارد
 اے کرم گستر شده جیب به داد خوابی بده مرادم بعد ترجم به بخش بجهت که شاه تاجی توان دارد
 شاه شایان شب باش - الحق کمال کردی که گوی از میدان شجاعت بردی - از کجا مجال آیم
 که شکر تو بسیارم - مگر این چه خبر نکبت اثر است که طبع باز هم مکر گشت -

دانشمند - ای شاه زیو قار مشو بقرار - فدای آرزو کار شاهزاده و والی تبار ز عشق ملکه زاپره
 بتلا کرده و جمله حرکات مذموم به از دل و دماغش مفقود نموده و چونکه همین تمناسے
 جناب یوده - امید که بندگان عالی خواهند شمار این را کار ستوده - بفضلی آن
 سبب الاسباب ملکه را هم واله و شیدای شاهزاده ساخته است و خاکسار
 به آستان بوسی برای همین کشود کار آمده است امید که جناب سے شفقت
 در او کرده هر دور امتان خواهند کرد - تابوش عیقت نه کرد و سرد -

شاه

آه چه خوش روزگیت که غیر مسرت اثر بگوش حق نبوش آمد - و جمله اندوه
 بے پایاں که بدل مستولی بود - بچو حوت غلط از لوح دل به لجه صاف گشته اکنون
 غنیم سرور از مسرت جاودانی آساید - همان ملکه عالم که مرا از خوشیشان خویش میداند
 و آواز کوس معرفت تا به فلک ساند شیدای بر خور دار من شده دلخت جگر من
 به آن سر و قد فدا - الله و اکیبر بخدا - ازین چه بهتر در خطاب به دانشمند اے عامل
 زبانه و اے ستون آستانه " اگر هر موئی تن باشد زبانه ، نه حرف از شکر یہ گردد
 بیایه کما الحمد لله در کار غیر حاجتین استخاره نیست - حال برود به سر انجام شادی
 خانه آبادی بدو - } رفتن دانشمند

منظر چهارم

ریاضت گاه } موجود ملکه و خواص

ملکہ - بہتر سے نیک اختر - **منظر پنجم** { رفتن ہر کس

تھر - دار العمارت { موجود شاہ - درباریاں و فہم شکر
راشکر - سرود - پروردگار - پروردگار - نخل سجانی - بفرق سلطانی - بکن ازانی توویل و نہار
کہ شاہاں سرانیم یہ طرقتہ ترانہ - زجن یگانہ ہزار - پروردگار
ہر قصی در آیم کہ ہمید زمانہ بہ حیرت یگانہ دیار - پروردگار

{ آمدن شاہزادہ و ملکہ ہمراہ چو بدار

شاہ - اہا ہا - تو چشم راحت جان آندہ - اللہ تعالیٰ فضل زما تمنای کرده - تبارک اللہ ملکہ عالم ہم آید -
و گو ہر مراد از عزیزم امید یرون نمایند - بیا بیا و مسرت افزا کہ این روز سید پس زانتظار
بسیار رسید - بگوئید بگوئید - خوش آمدید - صفا آوردید -

{ نشستن بکرسی

سرود - الحمد للہ بخیر استیم و دعا گویم

شاہ - آریے راشکراں - این خاموشی دار خود فراموشی - از این روز نو روز چہ بہتر خواهد شد
کہ لغتہ کنی و قص نامی - بکنید صف آرائی بعد رعنائی کہ بدید آید قدرت الہی -

راشکر - حاضرے حضور انور حاضر - سرود - آمد فصل بہار - گلزار گلزار - گلزار گلزار - آمد فصل

حق سجانی - مہربانی - کن ربانی - جاودانی - پروردگار - آمد فصل

بغزلب پتہ دہاں میں کہ درخشاں گشتہ
برق مجوب بس از شونہی و نداں گشتہ
فرق ریجاں پئے پابوسی پڑ انشاں گشتہ
از لب لال نخل معل بدخشاں گشتہ

گردیل و نہار گلبار - گلبار - گلبار - گلبار - گردیل و نہار - آمد فصل

شاہ - اے دانشمند نیکو کار - یار و مددگار - ہمیں وقت فرخندہ فرجام را از دست دادن
خوب نیست طبع سرت آگین را مرغوب نیست - باید کہ مہر و ماہ را بیک برج پیام
و خداے دو جہاں را بسیارم -

طوطی شیریں سخن با پیر کند آبا و سیرم
 تو چرا اور گوشہ می بینا فی این زنجیر را
 بادہ عرفان با لاکر گشت ای بیک گیت
 نسبت مینا دئے شد ہر کہ شکر و شیر را

شاہزادہ ۵۔ اے آرام جان تا تو اں واسے ہر وار جموشاں۔ ای باعث مسرت جاودانی واسے
 مالک ملکیت ثنائی۔ شکر خدا کہ مشکل حل شدہ و اں غفار مطلق و ثنائی برحق سبح تازہ
 کردہ۔ اکنوں شاید کہ بدرگاہ اں تجیب لدعوات چند کلمات دو گانہ بر خوانیم کہ
 بدل و جان بہ حرکات گذشتہ پیشانیم۔

ملکہ الحمد للہ۔ الہ عمل شائہ از کرامات قادری و شفاعات ناوی بیخیم جان راجان
 دادہ و خرمی و شادمانی و دستیاب شد بے اندازہ (خطاب بہ خواص) اے امیر مسند
 یار و نواز عرصہ گذشت کہ غم غلط نکروی حالانکہ بہ علم موسیقی زوی۔

شاہزادہ ۵۔ بیشک۔ بیشک از این ساعت سیر بہتر بخو اہی یافت کہ از سرور مسرور۔
 سازی و از اظہار جو بہ رقص و سرود ہار کنی۔ انجی۔

خواص۔ بہ سر و چشم اے صاحبان جاہ و چشم۔ سرود ہمراہ رقص۔

نایم ترنم تار را تا دیم تناناد و اسا۔ اں سرور بہتر بخور بر اں کاشف از نور پیر۔
 اینک سیر ایم ترانہ۔ ورو اور و اور دادار ا۔

ہزاراں خوشہ دیدم گل بدیم غنچا دیدم مگر معشوق شل تونہ ہرگز نہ لقا دیدم

تمام عالم بہ سودا تو منقول دریا دیدم ترا شیدا مگر نام خدا اں کبریا دیدم

ورود۔ و اور دادار ا۔ نایم ترنم۔ (آمدن چو بدار۔

چو بدار۔ جہاں پناہ عظمت دستگاہ شہنشاہ یاد فرمودہ ہر دو صاحبان موجودہ چنانچہ

برکے ترسیل این فرمان واجب التعمیل۔ خادم حاضر است پے تسلیم۔

شاہزادہ ۵۔ بہ سر و چشم۔ بہ سر و چشم۔ ملکہ عالم پیرم یاد فرمودہ شاید کہ بخت یاوری نمودہ
 بیاید و تعمیل حکم فرماید۔

دانشمند۔ اگرچہ شہریار اس سرپرستی فرمایا مگر عین تمنائے دل برآید۔
 شاہ بہتر بہتر اسے دانشور (زود آمدن از تخت و دست ملکہ و ولیعهد ہم آوردن۔
 رباعی اسے رحمت حق کہ شد بہ مائاری اسے تور کہ کرد خانہ گلناری
 باشند چو مہر و ماہ در عالم ہر روز عطاے شفقت باری (دقتی اپنی تخت)
 شاہ۔ اس روز وزیرات است و قابل جلسہ و تکلفات۔ را شکران بقول آئید و جو ہر غایت
 را شکر۔ سرود۔ سرور برتر اللہ اکبر ہر روز افسر و اردو با ہم شاد
 تالیسیر ایم۔ عود نوایم خوب ستایم راحت و ایلم یاد
 گل گزاری۔ باغ و بیماری فضل باری۔ بر تو تاری یاد
 ز چمن چمن۔ چمن چمن کین۔ ہر ماہ نو۔ اس این کین
 بیاکوش کین ہمیں خوش کین۔ کہ سرود کردیم فن
 بھگت۔ برکت۔ رحمت۔ شفقت ہمہ خدا داد۔ سرور برتر
 پیش آمدن شاہزادہ و ملکہ و سرود کردن بر انجام دلگاہ
 زندگانی۔ و پرودہ زود آمدن پس پشت۔

ہر روز۔ سرود۔ غزل۔

محفوظ کرد از ہر بلا فضل خدا افضل خدا	آخر سرور سرمدی کردہ عطا کردہ عطا
و مسازد بد نکوریا پیر از خطا پیر از خطا	بیزارتن از جان بد خود جان در جان بد
کردیم بر خود روز و شب جوڑ جہا جوڑ جہا	چشم بصیرت کو رہدین پامن در گوید
بیدار گشتہ از دعا بیع و مسامح و مسا	اگر دابراین حال ما گوید کند چون چشم دا

اسے خالق دیر و حرم جوں بخش بھگت از کم

ہر کس گوید مرجعاً صلے علی صلے علی

خاتمہ